

רמד תבואות פרק ג' חלוקת הארץ, נפתלי אשר הארץ

ובאמת אינה דרומה ממש כי נוטה מעט מערבה. וחקרתי ומצאתי שתכונתה כמעלת אורך א' עם לוד, כ"א שלוד צפונה לה בערך מהלך יום א'. וטובה שאין כונת המתניתן שהם לדי רוחות מדוקדק כ"א עקרבי לצפון ממש (בנטיה קטנה מאד לצד מזרח), לוד מערבי נוטה הרבה צפונה וכמעט הוא מערבית צפונית. וכן אילת דרומה נוטה הרבה למערב כמו שלוד נוטה צפונה ואילת כמעט דרומית מערבית.

גם מרחקם מירושלים אינו על מדה א' ומהלך יום א' מדוקדק, כי עקרבי במרחק 13 שעות, הירדן בערך 10 שעות, לוד בערך 9 שעות, וכן כמעט מצומצם אילת 9 שעות מירושלים.

נשלם פרק ג' חלוקת הארץ ולא נותר בה פרץ.

פרק ד'

עבר הירדן המזרחי (והדרומי)

מציאות הארץ בדרך כללי.

כבר כתבתי לעיל שהר הרטון יג'בל אלהייש" הוא נקודת גבול מזרחית צפונית של חלק השבטים בעבר הירדן המערבי. ולשבטי עבר הירדן המזרחי הוא נקודת גבול מערבית צפונית. ברגלי ההר הזה לצד מזרחית דרומית אצל יג'בל פאראס" (הוא נקודת הדרומית של יג'בל הייש") מישור הררי גדול מאד והגיע עד מחוז "הוראן" (עיין בישן).

במישור הררי זה לדרום נחל ירמוך (עיין מקומו) בערך במרחק 4 שעות מתחילים הרי גלעד הנקראים בל"ע "גילוד" (גלוד) גם נקראים נדש^{*}, וזה כונת מדרש שמואל לי ויבא הגלעדה

(* צ"ל "ג'רש" כמו שהנירסא הנכונה במדרש שמואל פ' ל"ב והשם הזה נודע

עד היום, ובפדישה ל' נדש בד' היא מ"ס כאשר הוכחנו למעלה עמוד כ"ה.

תבואות פוק ד' עבר הירדן הארץ רמה

גרש עכ"ל (הדרך דרום ים כנרת למזרחית צפונית עליה בערך שעה א'), והרים אלה מתפשטים דרך נחל יבוק עד רבת בני עמון, לדרום הרי גלעד הנזכרים ג"כ מישור הררי. בצד מערב מישור זה מחוז הירדן (בהר הזיתים נראים הרי מערבי מישור זה בצד הירדן), ובצד מזרח מישור זה מדבר ערבי. ובצד דרום מתפשט מישור זה עד נחל ארנון בו (מול ירחו) הר אטארום והר נבו, לדרום נחל יבוק נמצא הר גבוה הנקרא הר גלעד ועוד הר אסא שהם לצפון "סאלטי" (עיין לקמן) בערך שעה א'. לדרום נחל ארנון מתפשט עוד מישור הררי הנז' עד אלקארק (הוא קיר מואב) ומשם מתחיל ארץ הררי גבוה עד נחל אהוא שהוא נופל לים המלח בצד מזרחית דרומית. ומשם מתחיל הר שעיר הנקרא בל"ע ג'בל 'גבל בתרגום יב"ע הדברים א' ב' הר שעיר מורא דגבלא). גם נקרא "שאררא" והוא מתפשט עד עציון גבר על ים סוף. (יוסיפון קורא לעבה"י פערעא).

שמות הארצות שהם בעבר הירדן

(המזרחי והדרומי).

אדום מואב עמון מדין (קני) בשן (גשור)
מעכה ארגב) עמלק.

ארץ אדום.

תכונתו בדרום ארץ ישראל במדבר ציין במחוז ים המלח למזרחו ולמערבו ולדרומו והגיע עד ים סוף באילת ועציון גבר, ובאורך הזמן התפשטו יושביה הרבה לצד מזרח (מזרחית צפונית) עד מחוז יהוראן (עיין מקומו). וזה שנוזכר בכ"ר פרשת ע"ד כשהלך דוד המלך לארם ציבא ולארם נהרים פגע באדומיים ובמואבים ע"כ. כי בשענר את נהר פרת ללכת לארם נהרים הגיע למחוז יהוראן וכבר ישבו בזמן ההוא שם אדומיים. ואולי הגיע לפעמים הרבה צפונה כמו שנוזכר שם (פרשה ע"ה) אדומיים

רמו תבואות פקד' עבר הירדן הארץ

מתיראים מבני ברבריא ובני גרמניא (שהוא בארץ הצפון, עיין מקומס).
בימי הקדם נקרא ארץ אדום פיעטרא על שם עיר סלע
(מלכים ב' י"ד ז') שהיתה עיר הגדולה בארץ אדום וכשמה בן
היא (עיין בסמוך) פיעטרא בלישון רומי אבן. ואזכיר שמות הערים
אשר נשארן זכרונם בארץ וגודעים עד היום הזה.

סלע (מלכים ב' י"ד ז') נקראת גם יקתאל. ובלישון הרומיים
פיעטרא. תכונתה לצפון מזרחית הר ההר (הנזכר בסמוך) בערך
שעה וחצי בעמק קטן מוסגר בתיך סלעים גבוהים מאוד והיקף
העמק בערך שעה א' ונקרא בל"ע "ואדי מוסא" (מישהו). ונמצא דרך
ומעבר צר הולך מערבה (יעראבא" עיין לעיל עמק הירדן) בתוך
הסלעים לתוך עמק המוסגרה. ונחל קטן יוצא ממנה דרך המעבר
לתוך הערבה. והמעבר הנזכר ארכו בערך רביעית שעה ומצר שלא
יוכל גמל מעין לעבור בו וצידיו סלעים גדולים ונוראים וגבוהים
עד מאד והמעבר מעשה טבע והפלא. בעמק המוסגר מסלעים
אשר גובהם 5 או 6 מאות רגל נמצאות חרבות בתים בנינים
מגדלים בתי תפלה בתי תיאטרון אשר יסודם מזמן מלכי אדומים
ומזמן מלכי רומיים, ובכל מקום נראה גלי אבנים עמודי שיש
נשברים יסודות בנינים וכו'. בכותלי הסלעים הפנימיים עמק
זה נמצאים שורות בתים ועמודים וקברים גם בתי תפילה נחצבים
ופסולים בתוך הסלעים. ואף כי מעשה ישן נושן מכמה אלפים
שנים הוא מראהו נראה חדיש כאלו נעשה בזמן הזה אשר יפלא
וישתומם כל רואה (שוכני בהגוי סלע מרום שבתו וגו' עובדיה
פסוק ג'). המחוז ההוא נקרא בל"ע "גאבאל" (כמו "עאבאל")
ויש אומרים שהוא על שם עובל (בראשית י" כ"ח).

בוז (ירמיה כ"ה כ"ג). נזכר עם תימא ודרן. עד היום עיר
"באסטא" לדרום סלע הנזכרת.

בצרה (בראשית ל"ו ל"ג. ישעיה ל"ד ו'). שם ס"ג א'.
ירמיה מ"ט י"ג. עמוס א' י"ב). היא היתה בימי קדם עיר הגדולה
בכל ארץ אדום וכעת שם מבצר "בוצירא" על הר א' בהרי

* איננו מבצר כ"א כפר קטן אשר בו יושבים חמשים משפחות.

תבואות פרק ד' ענר הירדן הארץ רמז

גיבול הנזכר לעיל לצפון עיר סלע בערך י"ב שעות. וסמוך למכצור הנזכר נמצאות חרבות גדולות. (עיר בצרה בהויראן היא עיר אחרת).
 תימן (בראשית ל"ו י"א. מ"ו ל"ד. ירמיה מ"ט ז' כ'. עמוס א' י"ב. עובדיה ט'. איוב ב' י"א). נקרא כעת מעאן למזרח עיר סלע בערך כ' שעות נוטה מעט דרומה. עיר קטנה במדבר על הדרך אורחות הישמעאלים מדמשק למֶּקָה וסביבת העיר גנות ופרדסים. תוספתא סנהדרין פי' י"ב שמעון התימוני וכן תענית פ"ג מ"ז. ידים פ"א מ"ג ר"ש התימוני. (גרסת הר"ש ר"ש התימוני עיין רבלה). ויותר נראה לי לאמר שמעאן הנזכר היא עיר מעון דכה"ב כ"ו ז' והמעונים. וכן שם א' ד' מ"א ואת המעונים. *)

תפל (דברים א' א') כעת עיר קטנה "תופילא" כבי שעות לצפון "בוציירא" הנ"ל. **)
 דדן (יחזקאל כ"ה י"ג). כעת לדרום בוציירא (נוטה מעט מערבה) כבי שעות הכפר "דדאנא".

עציון גבר (דברים ב' ח'). נקרא בל"ע "עקבה" (***) על שפת ים סוף המזרחי עיר קטנה ובה מכצור קטן. בזמן יוס'פון נקרא ביריניצי (עיין קדמוניות ח' כ'). אולם לפי שנודע לי בידיעה ברורה כותכין בעיר עדן בשפת ים פרסי סמוך לבאב אלמנדב (המקום שמתחבר ים סוף עם ים הפרסי) כגש עיר עציון גבר דמתקרא עדן. ונמצאים שם בערך ש' ב"ב ותכונת העיר היא במדינת תימן (יעמען), והכרת לשון יהודים אלה כמעט כהברת האשכנזים¹ ת"ס, גם ניגון הטעמים מנגנים כנגון האשכנזים (לא כספרדים). ובערך ב' שעות מעיר הנ"ל על הר גבוה נמצא אבן (סלע) גדול וכתוב בכתב אשורית אני שלמה בן דוד מלך ישראל באתי עד הנה. (גם בעיר "מאפא" שמשם הובא

* השערתו זאת נכונה. (כי בשם תימן תכונה כל ארץ אדום על שם שהיא

בגב א"י) ובה מסכימים כל החוקרים.

** איננה עיר כ"א חרבות ונמצאות במשור שבהרים לדרום מזרח ים המלח.

*** העיר עציון גבר סמוכה לעקבה ומקומה לא נודע בבירור לדעת החוקרים.

רמח תבואות פוק ד' עבר הירדן הארץ

קאפע הטוב נמצאים בערך ק' ב"ב). ובידיעה זאת הותר לנו הספק הגדול שיש לכל מחקרי הזמנים אם כתבו בזמן ההוא (בזמן בית א') בכתב עברי או אישורי וכמעט כולם מסכימים שכתבו דוקא עברי כ"א שעזרא העלה להם כתב אישורי וכן משמע (קצת) מדברי חז"ל סנהדרין כ"א ע"ב (עיין המפרשים שם). ובוזה נדע ברור שהיה להם כתב אישורי. וכן שמעתי מאנשים הרבה פעמים ושלוש שבמדינת מערב הפנימי סמוך לכפר "סגוריא" נמצא על אבן א' בהר גבוה כתב אישורי חרות עד הנה רד פתי אני יואב בן צרויה את הפלשתים עכ"ל. מכל זה מוכח שאין ספק שכתבו בזמן ההוא כתב אישורי. ואמת אנני שבכל חקירתי ודרישתי לא יכלתי למצא בארץ כתב חרות מזמן ההוא, אף ששמעתי אומרים שכימים שעברו נמצא בן באבני בנינים ישנים (וכעת נחרבו ונהרסו) אני לא ראיתים.

אילת (שם). למזרח "עקבה" הנזכר עד היום חרבות אילת (ר"ל אילת) ג"כ על שפת הים. ולכן נקרא ים סוף בזמן הרומיים ים אילת.

הר ההר (במדבר כ' כ"ה). למערב "מעאן" בערך 3 שעות הר גבוה הנקרא בלשון ערבי "ג'בל הארון" ר"ל הר אהרון ועליו בית תפלה לגוים. ולתוך המערה שבהר ההוא קבר אהרן וכותלי המערה הם כתובים, וכפי הנראה הכתיבה כתב אישורית הוא*) אבל לא מוכן מה שכתוב שם¹).

* הבית שמעל הקבר הוא קדוש להישמעלים ובו עומד ציון קברו אך הציון והבנין איננו קדום מאד, והכתובות שעל כותלי המערה מכילים רק זכרונות משמות הנוסעים שבקרו את המקום ומרביתם בשפת ערבית.

¹ וכמעט הר ההר הנזכר שהוא חלק מהרי הר שעיר מחוזר עם כל הרי ארץ מואב כי לא נפק מן הריים. וחולי זה כונת הספרי פ' וזאת הצרכה ד' שמוס לו הר העצרים הר נצו הר ההר לאס הפקנה עכ"ל. ואין הכונה שהר העצרים הוא הר ההר ממש כ"ל מחוזר מן הרי ההר עד הר העצרים.

תבואות סוף ד' עבר הירדן הארץ רמט

לצפון תוסל בערך 2 שעות וחצי (נוטה מעט מערבה) למזרח קצה ים המלח הדרומי עיר קטנה "חאנוירי" והיא מפורסמת על ידי המלחמה הגדולה אשר נלחם בה אברהם פאשא עם יושביה וסביבותיה בשנת תקצ"ד והם נגפו מגפה גדולה במחנהו, אכן כבשה ואת כל הארץ כאשר אכתוב א"ה בחלק ב'.

והנה מדי דברי מארץ אדום אזכר עוד איזהו שמות הנודעים לי במדבר הגדול אשר נסעו בו בני ישראל. ואף כי מעטים הם אכתבם לפי שלא נודעים עד היום הזה.

איתם. (מדבר איתם) המדבר הגדול שהוא לצפון ים סוף נקרא עד היום הזה "איתיא" Etia ר"ל איתם *).

פי החירות בין מגדל ובין הים לפני בעל צפון וגו' (שמות י"ד ב').

סמוך לעיר "סוויס" (זועמין) שהיא על שפת ים סוף המערבי (כי ב' ראשים לים סוף, המזרחי הוא ים עציון גבר הנקרא 'עקבה' והמערבי הוא ים "סוויס" הנזכר) נמצא "תל קאלסום" (בלשון ערבי ים סוף יבחר אלקלסום) וכן תרגם רבסע"ג [אלקלזום] וסמוך לתל הנזכר "ביר צופים". לפי דעתי במקומות אלה תכונת מגדל ובעל צפון (צופים כמו צפון) והנה במקום זה עברו בתוך הים בחרבה. ולרום מחוז עיר "סוויס" הנ"ל כמהלך ב' ימים סמוך לשפת הים מעין א' הנקרא "עין חאוארא". וכפי הנראה הוא על שם

הז"ל הזהר פרשת חוקת דף קפ"ג ע"א ר"ס אמר הכי תלחח לחין עלחין קדישין אחאי לא לחקצרו צלחח חד ושייפון לחצדכו חד הכל וחד אכל וחד צלחח אחרח וכו' מרים צקדש צין לפון לדרוס אהרן לסטר ימינה ונשה כדקא חזי לי אחיד ההוא עורח לטורח דלחרן וכניש לקצורתח דמרים לגבי ההוא עורח אחיד לתרי סערי ועל דא חתקרי הר העברים וגו' עכ"ל.

* שנה בהשערתו כי שם המדבר איננו אֶתְתִּיא כ"א תִּיא ומלת את היא במקום הי הידיעה והשם תִּיא הוא שם כולל להמדבר הגדול שבו עברו בני ישראל והוראתו משורש תעה.

רנ תבואות פרק ד' עבר הירדן הארץ

מרה, ועד היום מי המעין הזה זכים וצלולים אכן הם מרים מאוד.
לדרום "עין חוארא" הנזכר כמהלך יום אי על שפת
הים "ואדי טאיבע" וראיש הר אי נכנס בים ונקרא "ראס צעלימא"
הוא לפי דעתי על שם אלימה. ומזכח שם תכונת אילם*.)
הר סיני או הר חורב. הם שני הרים גבוהים גובה אי
בערך 7000 רגל מגובה פני מי הים והר הישני בערך 6000 רגל.
ברגלי הר אי בצד הדרום עמק גדול ורחב. ולא נודע מי משניהם
הוא הר הנבחר אשר בו נתנה התורה**).

פארן. (מדבר פארן במדבר י"ב). תכונת פארן למערב
"איילא" (אילת) מול "גיבל זערבאל" ונמצא שם "ואדי פיראן" (הוא
פארן). ובימי קדם נמצאת בנחל הנזכר עיר "פארן" או "פיראן".
ומזכח שבמחוז ההוא תכונת מדבר פארן***). אכן לפי הנראה
מתפשט מדבר פארן צפון צפונה, כי נאמר (במדבר י"ב ט"ז) ואחר
נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן. ובפרש' מסעות (שם
ל"ג י"ח) נאמר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה. הנה מזכח שגם
"ואדי ריתמאת" (עיין בסמוך) בכלל מדבר פארן. והנה מזכח
שמתפשט מדבר פארן ממחוז הר סיני עד מחוז "ואדי ריתמאת",
ולפי דברי יוסיפון בחלק מלחמות היהודים 4, 9, 4 תכונת פארן
במחוז ים המלח עכ"ל. אולי מתפשט ג"כ לצד מזרחי (מזצ"פ)
עד מחוז ים המלח.

* מרבית החוקרים מסכימים כי אצל המעין הזה הרהוק 16 שעה מעין מוסא
או אצל אחד מיתר המעינות שבקרבתו וביחוד בהנחל הנקרא "ואדי גורנדול", היתה
תחנת בני ישראל שנקראה אז בשם "מדה" אולם הראי' שהמחבר מביא על עין חוארא
כי מימי מרים עד היום היא לרעתנו ראי' לפתור, כי בל"ם אחרי שנמתקו המים ע"י
משרע"ה נשארו מתוקים לעולם. ואת התחנה אילים אי אפשר לקבוע בבירור.
אך לפי מסקנת החוקרים היתה ב"ואדי גורנדול" בהדרך אשר בין סואיץ לגיבל מוסא.
אך השערותיו אדות בעל צפון פי החירית וכו' הן רק השערות סורחות. ומקומם לא
נודעים עד היום.

** מרבית החוקרים מסכימים שהר סיני הוא הנקרא כהיום "גיבל מוסא"
(הר משה) והוא הסנה השניה שבהרי גראניט שבמחוז פענינסולא.

*** החקירות החדשות יאחדונו עם המדבר הנקרא אית'יא אשר בין
קדש והר סיני.

תבואות פרק ד' ענב היודן הארץ רנא

למורת הרים הנ"ל על שפת ים סוף (ים עקנה) עד היום
 חורבות "דהאב". והוא בלתי ספק די זהב (הדברים א' א') כי זהב
 בל"ע "דהאב" י).

לדרום "ואדי קיסייטי" (עיי'ן עצמון) בערך מהלך חצי יום
 "ואדי רית'מאת" והוא רתמה (כמדבר ל"ג י"ח). ונראים דברי רש"י
 דתמה הוא (סמוך או במחוז) קדיש ברנע, ובאמת "ואדי" הנזכר
 אינו כל כך רחוק מ"ואדי גאיען".

1) ספרי ריש פרשת הדברים ח"ל ר"י בן דורעוסקוס צרי יהודה צרבי
 לתה אחת מעות עלינו את הכחוצים מעידיני עלי שנים וארץ שהזרנו על
 כל המקומות שבהזרה זאין מקום שנקרא חלל על שם המאורע ע"כ.
 הלשון הזה קשה לשרשו. אין ספק שנמלאים מקומות בהזרה שלא
 נקראים ע"ש המאורע. והילקוט הביא לשון אחר. חזרנו על כל המקומות
 ואינן מקומות חלל שנקראו ע"ש המאורע ע"כ. הכונה על כל המקומות
 שזכרים כאן בעצב הירדן צמדצר צערצה מול קוף פארן ספל לבן חלרות די זהב.
 חן עליה עלושה הלל נודעים עד היום הזה משמות מקומות חלה
 ואיך נוכל להכחיש המליחות. וזמן זמנים היה מאמר זה דבר פלא בעיני.
 עד שזכיתי למלא הגרסא הנכונה והאמיתית בפסיקתא זושרתא צשרשה
 הזכרת וז"ל אמר רש"י הזרתי בכל המקומות שנסעו ישראל לידע אם נסעו
 ישראל מחבל ולבן ולא מלאנו חלל דברים של הפלות שהולילו על המן
 שהוא לבן ע"כ. מוכח מלשון הזה שמה שזכר בספרי שחזרנו על כל המקומות
 שבהזרה, הכונה המקומות שנסעו ישראל. ובאמת לא נזכר שם לא הפל ולא
 לבן ולא די זהב ואף שבאמת הם מקומות הנודעים עד היום הזה. עם כן
 זה כנים דבריו שלא מלאש במקומות שנסעו ישראל, ומוכח שכונת המקרא
 שהוכיחם על הדברים המרומזים צשם הפל ולבן ודי זהב. וראיה לדבר שמקומות
 חלה הנודעים עד היום הזה באמת אינם על דרך מסעות בני ישראל כי
 לא צאו למקומות חלה.

ואולי נוכל ג"כ לפרש בן נוסחת הספרי חזרנו על כל המקומות
 שבהזרה. ר"ל מקומות מסעי בני ישראל שבהזרה הנזכרים במקומות מסוורים
 צפי בהעלותך. חקת. מסעי. עקב. ולא נמלאו שמות חלה. ולא שהכונה שחזר
 ונסע בארץ ההיא לחקור אולי ימלא מקום שנקרא כן. כי ודאי היה מולא
 שנודעים עד היום הזה תה חשונה לאפיקורסים שמקשים מלשון הזה שלחכו"ל
 לא נודע המליחות (פלי בצוה דף כ"ה עמוד א').

רנב תבואות פרק ד' עבר הירדן הארץ

למזרח "ואדי ריתמאת" הנזכר כמהלך חצי יום עין אל-חומיירות" לפי דעתי היא חצרות* (ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה). לדרום "עין חומיירות". כמהלך יום א' (נוטה מעט מזרחה) "עין אלשהוה" (שעהאוע), והוא לפי דעתי קברות התאווה כי בלשון ערבי תאווה "אלשהוה". וכן מתרגם רבסה"ג קברות התאווה "קבור אלשהוה". (ויסעו מקברות התאווה ויחנו בחצרות).

לדרום "ואדי ריתמאת" כמהלך יום א' "ואדי מוצערא". והוא לפי דעתי מוכרה (מוסרות, ויסעו מחשמונה ויחנו במוסרות). לדרום "ואדי מוצערא" בערך חצי שינה (וכמעט הוא מחובר עמו) נמצא "ואדי לוואן". ומי יודע אם אינו על שם עיר לזו הנזכרת (שופטים א' כ"ו) וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לזו הוא שמה עד היום הזה.

לדרום "ואדי מוצערא" הנזכר בערך ד' שעות "ואדי אלעקא" וכן שם הר גדול סמוך לו, אולי הוא על שם בני יעקן (ויסעו ממסרות ויחנו בבני יעקן).

לדרום "ואדי אלעקא" כמהלך יום א' "ואדי אלגודהאגיד" והוא בלתי ספק על שם הר הגדגד (ויסעו מבני יעקן ויחנו בחר הגדגד).

סמוך לים סוף מול "עקבה" הוא עציון גבר נמצא "ואדי טאבא" הוא יטבה (יטבתה) ויסעו מחר הגדגד ויחנו כיטבתה ויסעו מיטבתה ויחנו בעברנה. אולי עברן מלשון עבה עבר הים, כי פנו ועברו לעבר הים המזרחי, כי עציון נכר על שפת הים המזרחי ו"טאבא" (יטבתה) על שפת הים המערבי. ומישם באו לעציון גבר.

לדרום סלע (היא פיעטרא) כארבע שעות נמצא מעין אי הנקרא בל"ע "עין אלסדאקא" (עין הצדקה) והכונה לפי דעתי על עין משפט היא קדש והם קוראין משפט "סדאקא" (על דרך צדק ומשפט מכון כסאך) וגם קדש הנזכר מתורגם רקס. וזה הוא

* מרבית החוקרים משערים לאחד את חצרות עם המקום "עין אלהידרא"

הרחוק כפי או כי ימים לצפון מזרח הר סיני.

תבואות פרק ד' עבר הירון הארץ רנג

שכתב היראנימוס לפי תומו וז"ל ארקס(ר"ל רקס) היא "ביעטרא" (סלע) דיוסיפון עב"ל, ומובח שרקס (קדש עין משש) סמוך ל-פיעטרא" ר"ל במחוז ההוא והוא כמו שכתבתי. (עיין מה שכתבתי בפרק א' בביאור המתניתין ריש מסכת גיטין¹). (ויסעו מעציון גבר ויחננו במדבר צין היא קדש. ויסעו מקדש ויחננו בהר ההר). ולא יש לדקדק על סדר וערך מסעיהם, כי לא הלכו דרך המלך ודרך הישר במדבר הגדול ופעמים מוכח שמסע א' בערך מהלך יום או יומים ופעמים בערך מהלך ג' או ד' שעות. ונראה לי י"א מקומות מרתמה עד מסרות תכונתם במדבר הררי הנקרא אצאצימאת שהוא למזרח ואדי רתימאת ואדי מאציירא ואדי ביערין ומגיע עד הר מאדורא (כמו שכתבתי במקומו). ובכל המדבר הגדול והנורא הזה לא נודע לא שמות הנהלים ולא שמות המעינות ולא שמות המקומות כי לא נושב הוא ולא עברו בו הולכי דרכים כי ארץ הררי הוא. ונסעו בני ישראל מרתמה מזרחית צפונית הלוך ונסוע עד שהגיע למסרת שהוא לדרום רתמה כמהלך יום א'.

נביות (בראשית כ"ה י"ג). יוסיפון קורא יושבי הארץ נביות

¹ והנה ידענו שקדש עין וספט סנוך להר ההר כמו שנחננו ויסעו מקדש ויבאו וגו' הר ההר (צמדצרכ' כ"ז). וא"כ לא יעלה על הדעת לומר שקדש עין וספט הוא קדש צרנע. כי ורחק רב צין עין אלסדאקא וצין ואדי גאלין (עיין וקומו). וראיתי צמפרטים שכתבו כן, ואם היו רואים הנוליחות ודאי לא היו אומרים כן. ואמת אגיד שגם אלסון רש"י משמע כן שקדש צרנע היא קדש עין וספט (דצרים א' מ"ו) שהציא צסס קדר עולם י"ט שנה הולכים ונטרפים וחזרו לקדש עב"ל. ופלא צעיני צ' תיבות וחזרו לקדש שמשמע שצסוף מ' שנה היו צקדש צרנע וזה אי אפשר לומר כן. וצאמת צ' תיבות אלה לא כנולאים צקדר עולם ומובח שרש"י הוסיפס מדעתו. אכן מלאתי צרש"י צמדצרכ' ל"ז צ' ח' וז"ל מקדש צרנע כך שמה וצ' קדש היה עב"ל. והנה יש סתירה דצצרי וצ"ע ודצרי אלה הם עיקר.

רנד תבואות פרק ד' עבר היורד הארץ

בשם ערביים. ותכונתם היתה מנהר פרס עד ים המלח (גם נקרא עיר סלע עיר הגדולה בארץ נביות). בספר מכבי"א הן כ"ד כ"ה ט"ו ל"ה נקראים הנביותים יושבי עבה"י המזרחי. וכבר ידוע שאי אפשר להגביל תחום ותכונת הארץ יושבי אהלים כי ילכו ומתפשטים מקצה אל הקצה.

קדר (שם). גם אלה בכלל יושבי אהלים ולא נודע בציטציות תכונת ארצם. וכפי הנראה הם סמוכים לנביות במדבר ערבי המזרחי גם למזרח ים המלח, גם הגיעו עד עיר בבל. משרקה (שם ל"ו ל"ז). אולי הוא עיר עין מפנק לדרום עיר סלע הנזכרת לעיל (נוטה מעט מזרחה) כישלשה שעות. ישבק (שם כ"ה ב'). אולי הוא מחוז הר שובאק לצפון עיר סלע.

ארץ מואב.

היא לצפון ארץ אדום ומתחיל מן "ואדי אלאהוא" עד נחל ארנון. וכעת נקרא "בלד קארק" והוא עד היום ארץ מכורכת ביותר (ישעיה ט"ז ט"י י"א). והחיתים אשר נמצאים שם טובים מאוד ומביאים ממנו פה עה"ק והוא הטובים מכל חמי הארץ. ושמות הערים הנודעים עד היום הם:

ער מואב (כמדבר כ"א כ"ח. הדברים ב' כ"ט) והוא נקרא ג"כ רבת מואב ובלשון העמים נקרא "ארעפאלים" כעת שמו "ראבבא" לצפון "קארק" בערך 6 שעות ונמצאות שם חרבות אשר הקיפם כהצי שעה.

קיר מואב (ישעיה ט"ז א'). הוא נקרא בל"ע "קארק" והיא עיר הגדולה בכל מחוז ההוא "בלד קארק" הנקרא כן על שם העיר. היא בנויה על הר סלעים גבוהים על פני עמק עמוק וצר. ויש אומרים שהוא עמק נחל זרד שנופל לים המלח. ובצדה מבצר גדול וחזק עד מאוד, (ואולי הוא מצפה מואב הגזכר ברוד ישמאל א' כ"ב ג'). ואיברהים פאשא כשמרדו יושב בו בשנת תקצ"ד והרגו כל אנשי חילו אשר במבצר ובעיר (עיין חלק ב'), בחרון אפו בקש כשכבש את יושבי הארץ להרוס ולהחריב

תבואות פרק ד' עבר הירדן הארץ רנה

המכצר הזה ולא יכול כי כמעט כל המכצר בסלעים. והיא נראה למרחקים עד שביום צח נראה פה עה"ק באמצעות כלי הבטה בגגות שהם בחלק הגבוה שבכעיר. וכפי הנראה ישבו פה מקדם גם מבני עמינו, כי באבני הבית בעיר הזאת נמצא כתב אשורית, אולם בעת הזאת לא נמצא יהודי אי בכל עבר הירדן.

לצפון "אלקארק" יורד "ואדי צפצאף" ונופל לים המלח. לפי דעתי בלתי ספק הוא נחל הערבה הנזכר עמוס ו' י"ד מלבוא חמת עד נחל הערבה. כי ערכי נחל (ויקרא כ"ג ט') נקראים בל"ע "אלצסצאף".

סלע (ישעיה ט"ז א'). לצפון "ואדי אלאהוא" נמצאת עיר קטנה נקרא בל"ע "ביטרא", ושם זה מזמן הרומיים שקוראים סלע פיעטרא כמו שכתבתי לעיל, ונשאר כן גם בפי הערביים עד היום הזה והוא סלע שבארץ מואב.

אגלים (שם ט"ו ח'). בעת שמו "אגאלא" 8 ישעות לדרום ער הנזכר (וישאר השמות אזכיר לקמן בגבול ראובן וגר).

ארץ עמון .

היא משפת נחל ארנון עד ישפת נחל יבוק (דברים כ' ל"ז) רק אל ארץ בני עמון לא קרבת כל יד נחל ארנון וערי ההר וגו'. לפי דעתי הוא ההר אשר בדרום "הוראן" אשר אבאר בסמוך. רבה היא רבת בני עמון (אשר אבאר לקמן). היא עיר הגדולה בכל ארץ בני עמון. וחוף מעיר זאת לא נודע לנו מכל מקומות מחוז ההוא .

מדין .

לא נודעה לנו הישב תכונת מושב עם הזה. הנה מצאנו מדין במחוז שפת ים סוף סמוך למדבר סיני וגו'. וכן מצאתי ביוסיפון שכתב שמישה רבינו בא לעיר מדין בשפת ים סוף שהוא נקרא כן על שם מדין בן אברהם עכ"ל. ועד היום נמצאים על שפת ים המזרחי לדרום עציון גבר (עיין לעיל) עיר הנקרא בל"ע "מדיאן". וכן נזכר (שופטים ו' ד') ויחנו עליהם (מדין ועמלק)

רנו תבואות פרק ד' עבר הירדן הארץ

וישחיתו את יבול הארץ עד בואך עזה. הנה מוכח שתכונתם בדרום יהודה. אולם מוכח שהתפשטו גם צפונה במחוזים המלח סמוך לארץ מואב. כמו שנאמר המכה את מדין בשדה מואב (בראשית ל"ו ל"ה), וכן (במדבר כ"ד כ"א) ושים בסלע קינד (עיין בסמוך קני). ותכונת עיר סלע במחוזים המלח, וכן כזכי בת נשיא מדין כשטים בזנות בנות מואב. ואולי ממלכי מדין אי שמו רקם, לפי שתכונת ארצו היתה במחוז קדש עין משפט המתורגם רקם "ארקם" עיין לעיל בכיאור תחום עולי בבל במתניתין ריש גיטין שכתבתי שארקם הוא פיעטרא¹ (סלע). וכן מצאנו (יהושע י"ג כ"א) שתכונת מלכי מדין היתה בארץ אמורי במלכות סיחון אשר ישב בחשבון.

ה ק נ י .

יצא ממדין (שפטים ד' י"א) וחבר הקני נפרד מקיץ מבני חובב חותן משה. (דכה"י א' ב' ג"ה) ומשפחות סופרים וגו' המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב. וכן ירמיה ל"ה, מלכים ב' י' ט"ו. כל אלה הם משפחת יתרו שהתגוררו וישבו בתוך ישראל. (עיין מה שאכתוב לקמן בשם בני רכב).

ונמצא עוד משפחת קני שהם בכלל גוי הארץ המדינים. והם הנקראים ג"כ שלמאי, וכן תרגום אונקלוס ויב"ע. (במדבר כ"ד כ"א) וירא את הקני וגו' כי אם יהיה לבער קיץ וגו'. והם הקני הנזכר בברית בין הבתרים. (ועיין מה שכתבתי לעיל פ"א בחקירה אם עבר הירדן המזרחי בכלל א"י).

והקני הנזכר בכלל ערי ארץ יהודה (שמואל א' ל' ב"ט) בשלל דוד, וכן (שם כ"ז י') נגב יהודה ואל נגב הקני הם ודאי הקני שהם בכלל ישראל מבני יתרו. (ועיין מה שכתבתי לעיל בשם ערי הקני בשלל דוד).

¹ ומלחתי ציוסיפון קדמוניות ד' ז' שכתב שעיך רקם צוודינת עכאזי, והיונים קוראים אותה פיעטרא (סלע) ונקרא כן על שם רקם מלך מדין עכ"ל.

תבואות פרק די ענר הירדן הארץ רנז עמלק.

מוישנו בהר שעיר (כמו שנאמר דבה"י א' ד' מ"ב) ומהם
מן בני שמעון הלכו להר שעיר וגוי ויכו את שארית הפלטה
לעמלק. וכן (בראשית י"ד ז') וישוכו ויבאו אל עין משפט היא
קדש ויכו את כל שדה העמלקי. וכן מצאנו עמלק במלחמת
שאול המלך בדרום ארץ יהודה במדבר הגדול שור (שמואל א'
ט"ז ז'). וכן מוכח שתכונת עמלק בארץ אדום (מלכים א' י"א
ט"ז) כי שישת חדשים ישב שם (באדום) יואב ויך כל זכר באדום,
לפי דברי חז"ל בב"ב דף כ"א ע"ב שהכרית את זכר עמלק ע"ש.
אכן מצאנו הר עמלק בהר אפרים (עיין פרעתון) בגבול
בני יהודה ובנימין. למערב קרית יערים נקרא עד היום מחוז ההוא
בל"ע "בני אמלק" (עיין שם) ונמצא שם הר שעיר (יהושע ט"ז י').
במחוז ג'פני" (גפני עיין עפנה בערי בנימין) לצפון "ראמאלא"
עד היום כפר יעמליק". הנה מוכח שישנו גם במרחקים ואי
אפשר להגבילם.

בפי כל בני עמינו יושבי המזרח קוראים בני ארמעניא—
עמלקים, ואולי נתקבל אצלם שיתר הפלטה ברח לארץ הצפון
למדינת ארמעניא כמו שמצאנו מהם בארץ פרס והוא משפחת
המן בן המדתא האגני (1). לפי דברי יוסיפון תכונת ארץ עמלק
בהר שעיר ובערבי פיעטרא (הוא עיר סלע).

ב ש נ .

השם זה כולל מדינות הרבה גשור מעכה ארגב סלכה גולן.
דברים ג' ח' ונקח בעת ההיא את ארץ וגוי מנחל ארגון
עד הר חרמון וגוי כל ערי המישור וכל הגלעד וכל הבשן עד
סלכה ואדרעי ערי ממלכת עוג בבשן וגוי. שם ג' י"ד יאיר בן

* כבר העירונו למעלה עמוד קט"ז כי המחוז נקרא "בני מלך". לא בני אמלקי יעו"ש.

(1) בתרגום שני לספר ח' י"ג כזכר המן בר המדתא מנהנדיא (הודו)

הוא ומן זכע"י 731 עמלק הוה עכ"ל.

רנה תבואות פרק ד' עבר היידן הארץ

מנישה לקח את כל חבל ארנב עד גבול הגשורי והמעכתי. וכן מלכים א' ד' י"ג חבל ארנב אשר כבשן ששים ערים גדולות וגוי. ואזכיר התרגומים שמות אלה.

האונקלוס מתרגם בשן מתנן וכן יב"ע, וכן יב"ע (האמתי) ביהושע י"ב ד', ורבינו סעה"ג מתרגם אל בתניה. חבל ארנב ת"א בית סלך מרכונא (ויב"ע חרנונא מ"ס וצ"ל תרגונא), ירושלמי אמרכונא ורסעה"ג כמ' אלמוג'ב. גשור והמעכה ת"א ואפקירוס (וכן יב"ע ביהושע ובשופטים), ויב"ע קורזי ואנטיקירוס, והירושלמי קריית אפיקרס, יב"ע סלווקיא.

ואכתוב מה שמצאתי ביוס'פון משמות אלה ואח"כ אכתוב המציאות הארץ היא.

בחלק ספרו קדמוניות 13. 15. 8 וגם בחלק מלחמות היהודים 1. 4. 8 הזכיר גוילאן וזילייציא הם במחוזים סמכו (מי מרום). בספרו קדמוניות 4. 5 כתב שעוג הוא מלך גוילאנישי בגלעד (במקרא נאמר בשן וגלעד) ובמקום אחר כתב שטלך אויגוסטי נתן לכן הורדוס אנטיפאס ארץ פערעא (עבר הירדן המזרחי) וגאלילעא (הגליל), ולכנו השני פיליפוס נתן באתאניא טראכאניא ואוראנטי. ובמקום אחר מצאתי ישאמר שמחוז באתאני הוא אצל טראכאני עכ"ל.

ועתה אודיע מציאות הארץ הרחבה הזאת ואחלקה לחמישה חלקים.

א' גולן. נקרא כעת בל"ע "גוילאן" (גולן) תכונתו מדרום ים כנרת עד למזרח עין ירדן (במחוז באניאס), ובארץ גולן הנזכר תכונת חבל ארנב, בו ששים עיר בצורות חומה גבוהה דלתים ובריח. ועד היום נמצאות שם חרבות הרבה עד אין מספר חרבות ערים גדולים מבצרים מגדלים כפרים בנינים בתי תפלה בתי תיאטראות (וישמעתי שהם יותר מישלוש מאות חרבות) והם מזמן שכני ישראל על אדמתם ומזמן שמשלו מלכי הרומיים בארץ. ובכל מחוז ההוא לא נמצא עצים, כ"א אבני "באזאלט" שהם קשים

תבואות פרק ד' ענב הירדן הארץ רנמ

עד מאוד יזתר מאבני חול ואבני סיר (י). ולא נראה בכל בתי הארץ ההיא מאומה ממלאכת עץ. גם הבריחים והמסמרות הם מאבנים. יושבי הארץ מעמים הם והם יושבים בתוך ערים אלה שהם מימי קדם. וזה שנאמר בגבול נפתלי [יהושע י"ט ל"ד] וביהודה הירדן שהם חות יאיר (שישים עיר חבל ארגבו) כמו שכתבתי במקומו ושם גולן עיר המקלט. ועל שמה נקרא כל מחוז ההוא גולן. ולפי דברי חז"ל במסכת מכות תבונת עיר גולן מול קדש בהר נפתלי זכעת לא גודע *)

בי יטור. נקרא כעת בל"ע ג'דור(ובלישון העמים "איטורעא"). ותבונתו למזרח רגלי הר הרמון (עיין מקומו). ולמזרח מחוז גולן הנזכר עד סמוך למחוז דרום דמשק. ונקרא כן על שם יטור בן ישמעאל (בראשית כ"ה ט"ו). ולפי דעתי שם ג'דור גם על שם גשור שהוא במחוז ההוא. וכן מעכה כי אבל (היא אבל בית המעכה) עד היום לצפון ים סמכו וברגלי הר הרמון כמו שכתבתי במקומו. והנה תבונתו במחוז "ג'דור" הנזכר. ובצד מזרח מחוז זה נמצא כפר הנקרא בל"ע "מעבאג" ואולי על שם מעכה. וכמוך לו בצד הדרום הכפר "סקאבא" גם הכפר "קעראמ" גם הכפר "קיריא". ומי יודע אם אין שמות אלה על שם אפיקרוס קרוז *) תרגום גשור והמעכה.

ג' עויץ. נקרא בל"ע לָגִיא (אלגא). ולפי דעתי הוא לישון משוביטת וכונתם "אלגוט" כמו שתרגם רבסעה"ג עויץ אלגומה. והוא מחוז דרומית (ניטה מעט מזרחה) לדמשק עד הרי חוראן אשר אנא" בסמוך. והרומיים קראוהו בלישונם "טדאבאניטיס" (זכר)

(1) ופה חלק יעשה נדחה (משלי כ"ו כ"ח) חרגס יצ"ע יעציק תרכנותא (ובנוסחאות ישנות טרכנותא) אולי על שם דמיה טיס צמלכת חזני צאזחלט הקטיס כצרוזל ומדיחיס ידי העיסק לחלוצ ולפסול נהם נקרא כל נחוז ההוא ערכונא.

* לפי החקירות החדשות אפשר לאחרה עם חורבות סאהים אלגולאן.

** כינתו להתרגום המיידם ליב"ע בדברים ג' ה' שמתרגם קרוז ואנטיקרוז.

ובנוסחת הירושלמי קרית אפיקרוס.

רם תבואות פרק ד' עבר הירדן הארץ

יוסיפון). ומוכח שחבל ארגב מתפישט עד מחוז ההוא כי תרגום חבל ארגב מרכונא כמו שכתבתי. ובנקודת המזרחית מחוז "לגיא" הנזכר סמוך להרי חוראן עד היום עיר קטנה בליע ג'ופא ואולי עליה כיון הגאון כתרגומו ארגב "מוג'וב".

במחוז הזה היתה בישנת תקצ"ג מלחמה גדולה של איברהים פאשא עם הדורסי (דרוזען) יושבי הארץ ההיא. והם נגפו במחנהו מגפה גדולה כי הם ידעו הדרך לצאת ולבוא ולכרוח ולהסתר במקומות אלה ולא אנשי חילו והוכרח להישלים עמהם. די הרי חוראן (מלישון חורים לפי שנמצאות שם מערות הרבה). נקרא בל"ע "גיבל חוראן". והוא הנזכר יחזקאל מ"ז ט"ז גבול חורן. וכן במסכת ר"ה דף כ"ב ע"ב כמו שכתבתי לעיל בהרי הארץ. והוא "באתאניא" (באטאנעא) דיוסיפון, וכן בירושלמי דע"ז בפרק כל הצלמים [ה"א] כד דמך ר' חנינא דברת חורן. יושביה מעמים והם "דורסי" (דרוזען) אשר זכרתי בהר הלכנון. וחבל הארץ ההיא קצת מכורכת והוא סוף הגבול ארץ נושבת, כי למזרח הרים אלה מתחיל המדבר הגדול עד יד פרת.

הי מישור חוראן. בל"ע "סאכל חוראן". והוא "אודאנטיס" דיוסיפון, והוא מערבית דרומית הרי חוראן הנזכרים, והוא מישור מבורך ופריה בתנוכת הישדה (תבואה וירקות) אבל לא עצים. וביותר נמצא שם צמר עץ. ומישור זה הוא הנזכר כל ערי המישור וגו' עד סלכה ואדרעי (הדברים ג' י').

ועתה אבאר שבות המקומות הנמצאים בארץ הזאת הנזכרים במקרא קדש ובדברי חז"ל.

סלכה (הדברים ג' י'). ויקיא רבה פרעה הי' חד בר ניש מן בני דסילכא ר"ל חד מן בני עיר סלכה). ברנלי הרי חוראן דהיינו בצד מזרחית דרומית עיר ומבצר שקוראין בל"ע "צאלכאת", כעת חרב ולא ישבו בו אנשים (*). וכפי הנראה היא מזמן שישבו בני ישראל בארץ ההיא כי חרבתי' בניני ימי קדם אינם מלאכת הרומיים והדרוזות אשר קמו אחריהם.

(* כעת היא עיר גדולה.)

תבואות פרק די' ענר הירדן • הארץ רמא

קנת נבח (במדבר ל"ב מ"ב). נקרא בעת קאנואת ותכונתו לצפון מערבית הרי חוראן הנזכרים והם חרבות גדולות בניני מלאכת הרומים.

אדרעי (הדברים ג' א'). נקרא בל"ע "דרא" במישור "חוראן" לצפון מזרחית* המבצר הגדול מיצריב (עיין בסמוך). וחרבותיה הרכה וגדולים ולא יושבים בהם אנשים. ר' תנחום אדרעי ירושלמי ברכות פ"ה.

קרקר (שופטים ח' י'). לדרום אלחראק" אשר אזכיר בסמוך בערך ב' שעות הכפר "אלקרק" והוא לפי דעתי קרקר הנזכר** עשתרות קרנים. (כראשית י"ד ה'. יהושע י"ב ד'. ובמסכת סוכה דף ב' ע"א מוכח שתכונתה בין ב' הרים גבוהים). למזרח המבצר "מיצריב" בערך מהלך חצי יום עיר הנקרא בל"ע "אלחראק" ואומרים שהיא עיר עשתרות קרנים*** (וכן כתב בעל כפ"פ****). אכן שמעתי אומרים שהוא המבצר "מיצריב" הנזכר שהוא על הדרך אורחות הישמעאלים מדמשק למעקא. וסמוך למבצר זה יוצא הנחל "ירמוק" (ירמוך) לכן קוראים לירמוך "ואדי מצריב". ועיין מה שכתבתי לקמן בשם דבסעה"ג בשם עשתרות קרנים.

בצרה (מסכת ע"ז דף ג"ח ע"ב ר"ל איקלע לבצרה. וכן בירושלמי שביעית פ"ו [היא] שמע שאמו באה לבצרה. והוא הדרך מבבל לא"י. וכן שם בתחום עו"ב ותרכונה דמתחם לבצרה. וכן בירושלמי בכורים פ' אחרון [הג] דבלה בצרית. מדרש שמואל פ' כ"ה ר' יונתן בוצריי' ויקרא רבה פ"ח ר' יונה בוצרי. ולפי דעתי היא הנזכרת בספר מכ"י א' ה' כ"ו באזאר ע"ש). ונקראת בל"ע "בוסטרא" ותכונתה במישור "חוראן" בצד

(* צ"ל לדרום מזרח.)

** לפי החקירות החדשות אי אפשר לאחדה עם אהת מהמקומות הידועים.

*** לפי החקירות החדשות יותר נכון לאחדה עם "תל אישהארא" אשר בדרד

הגבוה ההולכת לדמשק.

**** סוק י"א בחוצאתנו עמוד ש"י*

רמב תבואות פיק ד' עבר הירדן הארץ

דרומית מזרחית. ובזמן מלכי הרומיים היתה עיר הגדולה בכל ערי עבר הירדן. חרבותיה גדולים מאוד ויושבים בהם אנשים מעטים והוא המקום האחרון הנושב בצד דרומית מזרחית, ומשם ואילך לא נמצאות כ"א חרבות בלא ישוב ואח"כ מתחיל המדבר הגדול עד הנהר פרת.

ובעל כפ"ס כתב * (וז"ל ובצר במדבר למזרח אדרעי כחצי יום וקוראין לו בצרה עכ"ל. שנה ברואה כי מקרא מסורש בצר במדבר לראובני ועיר בוסטרא הנזכר למזרח אדרעי תכונתה בחלק מנישה, והיא מכוונת מול הרי שומרון, ובמסכת מכות דף ט' ע"א מוכח שבצר במדבר לראובני מיל חברון, וראמות גלעד מול שכם בהרי שומרון, ועיין מה שכתבתי לקמן בשם בצר.

צהר (כרמב"ם פ"א מהלכות תרומות ה"ט וצהר הרי היא כסוריי). לצפון עיר סלכה בערך מהלך יום א' כפר הנקרא אל-צוהארא (וכן ביוסיפון קדמוניות 13, 15, 4 קוראה צאהארא). היא היתה בימי קדם עיר גדולה ומפורסמת. וכעת יושביה בערך 200 והרבותיה כהיקפן כערך פרסא א'. ולפי דעתי עליהכיון הרמב"ם.

חלוקת ארץ עבר הירדן לשבטיה.

טרם ישאבאר חלוקה זאת אדכר בקיצור נמרץ מהרי

גלעד.

כבר כתבתי לעיל ששם ארץ גלעד מושאל על כל עבר הירדן המזרחי. ומוכח שתכונת גלעד בכל חלק שכתי עבר הירדן, ואכתוב תכונת הרי גלעד.

הרי גלעד מתפשטים לד' הרוחות, בצד המזרח מגיעים עד מישור חוראן. בצד המערב עד סמוך לעמק ומישור הירדן. בצד הצפון עד נחל ירמוך. בצד הדרום עד מחוז "באלקא" שהוא לדרום נחל יבוק. וא"כ הי' לראובן וגר ומנשה חלק ונחלה בהרי גלעד (כאשר מבואר לקמן גבול נחלת השבטים אלה). וזה

* פדק י"א בתצאתנו עמוד ש"י

תבואות פרק ד' עבר הירדן הארץ רסג

שאמר (דברים ג' י"ב) וחצי הר הגלעד ועריו נתתי לראוכני ולגדי ויתר הגלעד וגוי נתתי לחצי שבט המנישה (עיין גרופנא בהרי הארץ).

ונקודות הגבוהות בהרי גלעד הן "גיבל גיולוד" (ר"ל הר גלעד) לדרום נחל יבוק ו"גיבל אוסא" לצפון "צאלט" (עיין רמת מצעה) בערך חצי שעה (והישמעאלים מראים בהר הזה קבר הושע ועל שמו קוראים ההר "אוסא". ועיין מה שכתבתי לעיל בקבר נח בעיר "זאכלא" בהר הלבנון). והרי גלעד מכורכים הם ונמצאים עליהם יערות נחמדים עצי אלונים (פיכטען אונר אייכען) גם עץ עושה פרי למיניהם.

וגבוהים מהרי גלעד הם הרי עברים ישם כחלק הדרום מחוז "באלקא" והרי מכור (הרי יעזר) ולא שבעצם הם גבוהים מהרי הגלעד לא כן כ"א תכונתם גבוה מהם כי מחוז דרום "באלקא" אשר שם הרי עברים והרי יעזר הוא ארץ הרי גבוה יותר ממחוז דרי גלעד. ג'בל אמארא שלשה שעות וחצי דרומית מזרחית לעיר חשבון הוא הנקודה הגבוה בארץ הזאת. (עיין לקמן בשם נכו).

ועתה אבאר שמות הערים לשבטיהם.

ר א ו ב ז .

תכונתו בחלק הדרומי הארץ הזאת כמו שנאמר (יהושע י"ג ט"ז) ויהי להם הגבול מערוער אשר על שפת נחל ארנון וגוי ותחומו עד לצפון חשבון (כמו שאכתוב לקמן) ויתן משה למטה בני ראובן למשפחותם. ויהי להם הגבול מערוער אשר על שפת נחל ארנון והעיר וגוי חשבון וכל עריה וגוי ויהי גבול בני ראובן הירדן וגבול.

כבר כתבתי לעיל שארנון הוא ואדי מוג'ב המפסיק בין ישראל ובין מואב, וכעת מפסיק בין מחוז אלקארק הדרומי ובין מחוז אלבאלקא הצפוני⁽¹⁾.

⁽¹⁾ והערציים קוראים נוחז אלבאלקא גם צסס צלל אלכאפר

רסד תבואות פרק ד' עבר הירדן, ראובן הארץ

ערער. על ישפת מוג'ב הנזכר הצפוני נמצאות חרבות הנקראות בל"ע אַראיר (והן מכוונות למזרח חבון).

מדבא. לצפון חרבות הנזכרות כמהלך 7 שעות לדרום חשבון (נוטה מעט מזרחה) בערך 2 שעה חרבות מיידאבא ולהם חצי שעה בהיקפם *) (ומצאתי בדברי היראנימוס מדבא עיר בחלק ערב מול חשבון).

חשבון. למזרח קצה הצפוני ים המלח במרחק 5 שעות הכפר "האסבאן" **, וסמוך לו חרבות גדולות והם על גבעה גבוהה. ועד היום נמצא שם מקום הכריכות כמו שנאמר (שיר השירים ז' ה') עיניך ברכות בחשבון וגו'. ותכונת חשבון במישור שהוא בין הרי יעזר ובין ההרים שביניהם ירד "ואדי צ'ירקא" (וג'בל אמארא הנ"ל בכלל הרים אלה). ומישור זה מושך עד סמוך למחוז ים המלח. והוא המישור הנזכר חשבון וכל עריה אשר במישור של "ואדי צ'ירקא". ואף שתכונתה במישור רואים בחרבותיה בגבעה הנזכר במרחק רב מאוד. בצד ימה רואים עמק "ואדי האסבאן" ועמק הירדן וים המלח גם עה"ק ירושלים וביתר בית לחם. בצד צפון נראה מבצר רמות מצפה (עיין מקומו) ובצד הדרום כל מישור ארץ מואב.

דיבון. לצפון חרבות "אראר" הנ"ל בערך י"עה א' הכפר "דיבאן" (ואולי היא נקראת ג"כ דימון ישעיה ט"ו ט').

לפי שיטתו הם נלרטים הרצה צומן שעלו לארץ כמו שאזכור בחלק צ'. וידוע שהיסטוריונים קוראים לנלרטים ולכל ווי שאינו מאמין בדתם צטס אלכאפר ר"ל כופר. וכן שמעתי על צנינים וחרצות מיוני קדם שאומרים היסטוריונים "הדא וון זונן אלכאפר" זה מהזמן אלכאפר, וכונתם (וזמן שיטתו הנלרטים צארץ. והצנינים והננלרטים וזמן ממסלת היונים קוראין רוס קאלע ר"ל ננלר הרוס והם קוראין לארץ יון רוס.

*) בעת היא עיר מיושבת מושמעאלים ונוצרים, ובזמן האחרון נודעה ע"י מפת המחזיק הנפלאה שנמצאה ברצפת אחת מהרבותיה (ראה בלוח ארץ ישראל שנה ג' לשנת תרנ"ח עמוד 183).

** (איננו כפר ב"א חורבה).

תבואות פרק ד' ענב הירדן, ראובן הארץ רסה

בית בעל מעון. לדרום חשבון (נוטה מעט מערבה) בערך ג' רביעית שעה נמצא הכפר "מאין" * הוא בעל מעון (וכדברי היראנימוס מצאתי שכתב שכזמנו נקרא בעל מאוס במחוז חשבון עכ"ל, וזה מסכים עם דברי).

יהצה. לדרום מערבית "דיפאן" הכפר "יאצאצא". לפי דעתי היא יהצה **).

קדמות. לא נודע. אכן (הדברים ב' כ"ו) ואשלח מלאכים ממדבר קדמות תרגם יב"ע ושדרית אזנדין מנהרדעא דסמוך למדבר קדמות עכ"ל. כל רואה ישתומם על המראה הזה, הלא נהרדעא בארץ בכל בעבר הנהר? אכן ע"י חקירת ודרישתי ידעתי בעור האל כי למזרח הר גרוס ינא (עיין מקומו) בערך 2 שעות נמצא נחל קטן הנקרא "ואדי גאהאדי". וא"כ צ"ל בתרגום הנ"ל מנהאדעא. ולפי זה מוכח קצת שעיר קדמות במחוז הזה, אכן לא נראה לי שתכונת קדמות כל כך צפונה בחלק גד, הלא ממקרא מוכח שתכונתו לדרום נחל ארנון או לפחות סמוך לו ***).

קריתים. לדרום הר "אמארא" בערך חצי שעה חרבות קריאת היא קריתים ****) (היא שוה קריתים בראשית י"ד ה'). שבמה. לצפון מזרח יעזר (עיין מקומו) כמו יום הוא שבמה וקוראים לו "שאהבה" (כפ"ס *****). ואין נראה לי כי תכונת "שאהבה" הנזכר בחלק גד היא *****).

צרת השחר. בירושלמי ברכות פ"ח ר' יוחנן דקרציון.

* איננו כפר כ"א תל וחורבות.

** גם איזיביוס אומר כי בימי נודעה העיר הזאת בין מדבא ודיבון, אולם התפינה הזאת איננה נכונה, ולכן יחסך החי קאנדאר לאחדה עם המקום הנקרא כעת "דונ'ם אלמאקסיא".

*** מהמקראית נראה שהוא במזרח ים המלח.

**** בהשערה הזאת מסכימות גם החקירות החדשות והיא בין מדבא ודיבון.

***** פרק י"א בתוצאתנו עמוד ש"י

***** החקירות החדשות הפצים לאחדה עם המקום הנודע בשם "סומיא" הרחוק

רסו תבואות פרק ד' עבר הירדן, ואוכן הארץ

אולי שהיה מעיר צרת השחר, כי שחר כלשון הירושלמי קרצי קרצתי, וכעת לא נודעה.

בית הישמות. מול ירחו למרחו סמוך לשפת הירדן הכפר יבית יסימות*).

שמות הנזכרים במקום אחר.

לשע. (בראשית י"ט) תיב"ע קלדהא. וכן במדרש רבה שם וכן בירושלמי מגילה פ"א. [היא]. מצאתי ביוסיפון שהורדוס הגדול בנה עיר לשע וקראה "קאליראה" (ומוכח שש"ס הוא בתרגום וצ"ל קלרהא ברי) ותכונתה היתה סמוך לשפת הים ברגלי הרי (אשדות) הפסנה והיו שם מעינות חמים ומימיהם נופלים לים המלח, ע"כ. וכעת נמצאות חרבות במקום ההוא לדרום "ואדי צירקא" סמוך לשפת הים, ונמצא שם מעין חם.

מתנה (במדבר כ"א י"ט). מצאתי בדברי איזועכיוס שכזמנו עורנה על תילה למרח מידבא 12 מיל (5 שעה ודי חמשית) וכעת לא נודעה**).

שיטים (במדבר כ"ה א'). כתב היוסיפון ש"אבילא" (אבל השיטים) 60 רים (בערך 3 שעות) רחוק מהירדן). והירונימוס כתב שתכונתו בהר פונור (פעור) שהוא לצפון "ליפיאס" (בית הורן) עכ"ל***).

אלעלא (שם ל"ב ל"ז). לצפון השבון כחצי שעה על הר חרבות "אלאעלי".

(* כפר בית יסימות לא נמצא, רק אצל מקצוע צפנית מזרחית של ים המלח נמצא הר קטן ומעין הנקרא "עין סובמה", ואצלו חרבות, ואותן נוכל לאחד עם בית הישמות.

** בבירור לא נתאחד המקום הזה אבל השערות החוקרים לאחדו עם המקום הנקרא ואדי ואלה.

(1) ציומל הו' צ' מובל; שמצית השימון עד אלבל השיטים ג' פרסל חס מסכים עם דברי יוסיפון.

*** לפי החקירות החדשות תתאחד שיטים עם המקום הנקרא "ג'ור" (ערבת) אָססיפאבאני ואת אבל השיטים יאחדו עם המקום הנקרא כעת באפריין בקצה הצפוני של הערבה הנזכרת.

תבואות פרק ד' ענב הירדן, ראובן הארץ דסו

בצר (הדברים ד' מ"ג) את בצר במדבר בארץ המישור לראובני תיב"ע כותירין. ומי יודע כונתו בזה. עד שזכני' הי' לדעת שלדרום מזרחית ערער בהרים שהט לדרום שפת מוג'ב הר יחירי גבוה שקוראים בל"ע "ג'בל קיותיא" והוא מול חברון. ואין ספק שעל ההר ההוא תכונת בצר עיר המקלט שהיתה מול מקלט חברון כמו שזכור במסכת מכות. וזאת כונת התרגום (*).
נבו (הדברים ל"ב מ"ט). הנה מובח שתכונתו על ראש הר גבוה הנשקף על פני הירדן וגו' וארץ הגלעד וגו' וכעת לא נודע. חה לישון במסכת סוטה דף י"ג ע"ב :

תני אמר ר"י אלמלא מקרא כתוב א"א לאזמרו היכן מת משה בחלקו של ראובן שנאמר ויעל משה מערכות מואב אל הר נבו ונבו בחלקו של ראובן קיימא דכתיב זכני' ראובן בנו את נבו ואת בעל מעון והיכן משה קבור בחלקו של גר שנאמר וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון מחלקו של ראובן עד חלקו של גר כמה הו' ד' מילין וגו' עכ"ל (י). זידענו שגבו מהדי העברים הוא כמו שנאמר (דברים ל"ב מ"ט) עלה אל הר העברים הזה הר נבו וגו' על פני ירחו עכ"ל. מכל הדברים האלה מובח שתכונת נבו היתה בהרים שהם לצפון מישור השבון שכתבתי לעיל (עיין חשבון) שהם לצפון מערבית חשבון ובהם יורד ואדי חשבון והם כמעט מכוק לירחו. ובדברי היראנימוס מצאתי נבו למערב (ר"ל מערבית צפוגית) חשבון 6 מיל (2 שעה וחצי) עכ"ל. וזה מסכים לדברי. וכעת כל עוברים ושבים מחבמי העמים לחקור את הארץ אמרו שהר אטארא הוא הר נבו לפי ישבצו המערבי לצד

* לפי הקורות החדשות אפשר לקבוע את מקימה בהמקום הנקרא כעת "קוסר אלבושייר" הנמצא בקרבת דיבון.

(1). ומה שאמרו מחלקו של ראובן עד חלקו של גר כמה הו' ד' מילין. הכונה מנבו שהוא בחלקו של ראובן עד תחילת גבול גר כי גבולות שניהם נוגעים זה בזה ולא הו' שום מרחק ביניהם בדרך כל המגבילים.

רסח תבואות פרק ד' עבר הירדן, ראובן הארץ

עמק הירדן נראה כהר גבוה מאוד (אף שבצדו המזרחי נראה כהר קטן) אכן טעות הוא בידם, כי לפי לשון המקרא ודברי חז"ל מוכח שנבו יותר צפונה מהר אטארא (על פני ירחו וסמוך לגבול גד) והוא לדרום הרים הנזכרים שהם לפי דעתי הרי העברים יותר מארבע שעות (עיין מה שכתבתי בסמוך בתכונת חלק ראובן).

מינית (שופטים י"א ל"ג). בערך ב' שעות למזרח השבון הכפר "מינג'א" היא מינית. בספר מכבי"א ה' כ"ו. כאסבאן מאגעט", לפי דעתי הוא השבון מינית ונחלק להמעתיק מלשון ומכתב אשורי ג' בני וכתב "מאגעט" במקום מאגעט היא מינית.

תכונת חלק ראובן.

הנה בצד הדרום נחל ארנון תחומי כי עד ארנון ממלכת סיחון מלך השבון. ולדרום ארנון היא ארץ מואב (דברים ב' כ"ד) ולא ינתן להם מארץ מואב. ולמזרח תחומי ארץ עמון כמו שנאמר (שם ב' ל"ז) רק אל ארץ בני עמון לא קרבת כל יד נחל יבוק וערי ההר. ונמצא שורות הרים מושכים מצפון דרומה מרכת בני עמון עד למזרח "אלקארק" ובהם דרך אורהות הישמעאלים מדמשק למיקא, ובלתי ספק הרים אלה (שרם למזרח מישור מואב) הם מגכילים בין מואב ובין עמון, והם תחום וגבול המזרחי לבני ראובן. ותחומי הצפוני הוא לפי דעתי הנחל אשר לצפון ההרי שהם במישור השבון אשר זכרתי כבר ששם תכונת נבו והוא יוצא לדרום יעזר והולך מערבה ונופל בים המלח סמוך למקום שנופל הירדן בו. והוא רחוק מהרים הנזכרים בערך שעה א' והוא מסכים לדברי חז"ל הנזכרים לעיל שנבו רחוק מחלק גד די מיל.

נשלם ביאור חלק ראובן

לא ישיא אויב בו ובן.

* [הקורות החדשות הראו לדעת כי שם ההר הזה נשאר עד היום ג'בל נבא באיץ מואב והוא נשקף על פני ערבות הירדן]

תבואות פרקי עבר הירדן, נד הארץ רמ

ג ד .

(יהושע י"ג כ"ה) ויהי להם הגבול יעזר וכל ערי הגלעד וגוי עד ערוער וגוי ובעמק בית הרם ובית גמרה וסכות וגוי עד קצה ים כנרת עבר הירדן מזרחה. יעזר. מצאתי בדברי אייזעכיוס שיעזר לצפון חשבון 16 מיל (6 שעות) וגם בזמן בעל כפו"פ, היתה על תילה (*). וכעת חרב**). וסמוך לחרבותיה יורד מעין "עין האציר" ל"ואדי נימרי". ולפי דעתי על מעין זה מרמו ירמיה (מ"ח ל"ב) עד ים יעזר נגעו, אולי היה בימים ההם בריכה וקיבוץ מים רבים ממעין הנזכר ונקרא ים על דרך ים של שלמה (מלכים א' ז' מ"ד). רבה. היא רבת בני עמון (דברים ג' י"א). (בלשון הרומיים פילאדלפיא). לפי דברי אייזיביוס 10 מיל (4 שעות) לצפון מזרחית יעזר הנזכר. וכעת נמצא שם הכפר אמאן וסמוך לו חרבות גדולות עד מאד.

לצפון מערבית רבה בערך 8 שעות נמצאות חרבות זאפיט ותכונתן בהרי הגלעד. ומצאתי ביוסיפון שכתב שיפתח נקבר בעיר צאפעא (נ"א זיביא. שופטים י"ב ז' ויקבר בערי גלעד). ואולי היא יקב זאב הנזכר במלחמת גדעון (שם ז' כ"ה). ערוער. סמוך לאמאן הנזכר הכפר אירא והוא ערוער אשר על פני רבה**). רמת מצפה. היא נקראת ג"כ (שופטים י"א כ"ט) מצפה

*] פרק י"א בתוצאתנו עמוד ש"י. אך שם לא מיכה כלל כי היתה על תילה כי הוא אומר רק כי יעזר קוראין לו זרעה.

] המחבר לא הזכיר את שם ההרבה המתאחדת לפי דעתי עם יעזר. והנה בראשית המאה התשע עשרה מצא החוקר ויטצין שתי חרבות שיכולות להתאחד עם יעזר. והן חרבת זאב וחרבת זיר. הראשונה רחוקה 6 פרסאות אנגליות וחצי למערב עמון ועשרה פרסאות וחצי לצפון חשבון. והאחרונה רחוקה 9 פרסאות למערב עמון ותשע פרסאות וחצי בדרך ישרה או 14 פרסאות בהדרך הנכחי (המתעקמת) לצפון חשבון. והקאפטאן קאנדאר משער לקבוע את מקום יעזר בחרבות בית צירא הרחוקה 8 פרסאות לצפון חשבון ועשר פרסאות לדרום עמון. *] מקום העיר הזאת לא נודע עד היום.

רע תבואות פרק ד' עבר הירדן נד הארץ

גלעד*). כעת שמה בל"ע "צאלט" עיר גדולה ובה מבצר גדול והיא עיר נושבת לבדה בכל חבל הארץ באלקא. תבונתה על הר גבוה והרים סביב לה ובתיה בשפולי ההר זה למעלה מזה כמו מדרגות. בתוך העיר מעין גדול וכתחתית הארץ דרך ומעבר מהמבצר להמעין, ובסביבות היציר נמצאים חטים הרבה אשר יובאו מהם פה עיר הקדושה והם בכלל חטים השובים הנמצאים בארץ. יש אומרים שהיא ראמת או רמת גלעד עיר המקלט, ולפי דעתי טעות הוא, כי לפי דברי חז"ל תכונת עיר המקלט רמת גלעד מול שכם בהר אפרים, וצאלט הנזכר הוא מול שילה שהוא לדרום שכם כה' ישעות**); ומוכח שתכונת רמת גלעד לצפון-סאלט(עין בסמוך רמת גלעד).
מתנים. מכון למזרח בית שאן בערך חצי יום עיר מאחנא
היא מחנים¹, כעת לא נודע**).**

* מהכתוב שם נראה כי היא עיר אחרת, ולפי הנראה היתה במקום גלעד של יעקב ולבן, והמקום היותר נכון לאחריו הוא "סוף" אשר בצפון נחל יבוק וקרוב לנ'רש. ושם נמצא עד היום גלים גדולים של אבנים לא מסותתות-ורמת גלעד אפשר לאחד עם "חורבת רימתא" אשר בצפון גבול נד ובאמצע הדרך(בערך) שבין בצרה להירדן.
 ** אי משום הא לא אירי כי יוכל להיות שחז"ל לא דקדקו על מרחק קטן כזה, כאשר הוכיח המחבר בעצמו למעלה עמוד רמ"ד אצל המרחקים של העלאת כרם רבעי לירושלם, ובאמת מכוננת עיר סאלט במרחקה עם רמת גלעד כפי המרחק שהגביל איזובים אך בכ"ז יאבו אחדים מהחוקרים לאחד את ראמת גלעד עם המקום "רימון".
 1) הוא לשון כסוי"ם וצטרק י"א [צחוללחנו עמוד שי"א]. אולם צטרק יו [צחוללחנו עמוד רמ"א] כחצ וז"ל כחא לשי הענין שיעקב חע"ה לא צח מחרן דרך היסוד וכוי חבל הוא ע"ה הלך דרך המדבר חלפון לדרום נוטה למערב עד הגיע לגבול בני עמון ומשם צח חל ירדן ירחו ועלה שכס עכ"ל. כשגגה היוללח מהשליע, לא צח דרך ירדן ירחו. כ"א דרך פנולל, מחכים. סכות, שלם, שכס, כל חלה מקומות לפוניות המה ורחוקים מהערצה, ירדן ירחו. חולי חיצה ירחו יש למחוק, ול"ל ומשם צח חל הירדן ועלה שכס***), (פרי הצולה כ"ג ח').

***] לא צריך למחוק כלל, כי אין כונתו כי עבר את הירדן ובא לירחו, כ"א את חלקו הדרומי הוא קורא בשם "ירדן ירחו" כמו שנקרא נ"ב בתורה (במדבר ל"ד ט"ו) שני רמטית והצי המשה לקחו נהלתם מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה, וגם ביהושע [כ' ח'] ומעבר לירדן ירחו מזרחה נתנו את בצר וכו'. ובאמת עבר אותו אצל שלם ושכס.
 ****) לפי החקירות החדשות אפשר לאחד את המקום הזה עם צבור החרבית הנקרא עד היום "מהנה" הרחוק 14 פרסאות אנגליות לדרום מזרח בית שאן וסמוך ליבש גלעד.

תבואות פרק ד' ענר הירדן, גר הארץ רעא

בית הרים. (ירושלמי שביעית פ"ו בית הרים (היא) בית רמתא. ובמסכת שבת כ"ו ע"א מלקטי אפרסמון מעין גדי ועד רמתא. ומצאתי שבלשון רומיים נקרא בעטהארמאטטא. והורדוס קוראה ליפאים). תכונתה היתה במקום תוצאות נחל יבוק אל גהר הירדן והוא מול שכם. וי"א שחכונתה היתה יותר דרומה. והוא שעה 1 לצפון חרבות בית נימרא (עיין בסמוך).

בית נמרה. מהרי "סאלט" יורד נחל א' הנקרא "ואדי נימרי" ונופל בירדן במחוז צפון ירחו בערך שעה א'. ועל שפתו בעמק הירדן נמצאות חרבות "בית נימרא" (*). ובעל כפ"פ (**). כתב ה"ל בית נמרה קוראין לה נאמר והוא לדרום יעזר כמו שעה א' עכ"ל. ולא ידעתי כונתו בזה אם על חרבות עיר "בית נימרא" דבר הלא הם רחוקים הרבה מיעזר. ולפי לשון הפסוק תכונתה בעמק (עמק הירדן), ולפי דבריו (שעה א' לדרום יעזר) תכונתה בהרים (פאה פ"ד מ"ה בית נמר).

סוכות. למזרח דרומית בית שאן (בעבר המזרחי) סמוך לירדן חורבות סוכות. אכן גם לדרומית בית שאן כשעה א' בעבר הירדן המערבי מראים חרבות סוכות וזה ודאי טעות כי סוכות בעה"י המזרחי.

צפון. בירושלמי שביעית פ"ו צפון (היא) עמתו עכ"ל. היא "אמאטהא" הנזכר פעמים הרבה בדברי יוסיפון. ולפי דבריו תכונתו במחוז רמות גלעד על יד הירדן. כעת לא נודע (**). בטנים. בדברי אייזעביוס נזכר שבזמנו עיר באטהאניא בחלק גר ולא הזכיר תכונתה (***) .

*] החורבה נקראת יתל נימריין, ובזה מכימים כל החוקרים, והיא רחוקה 10 פרסאות אנגליות מצפון ים המלח.

**] פירק"א בתוצאתנו עמוד שי"א.

***] החקירות החדשות יאחדו את המקום הזה (לפי באור רז"ל) עם המקום החרב הנקרא כעת אלהאממע אשר על חוף הירמ"ך ומבזון מול דרום מזרח ים כנרת.

****] כשם באטהאנא נקרא כהיום צבור של חרבות הרחוקים אנטליות וחצי לדרום סאלט, אך בכ"ז לא נקבע בבירור מקום העיר הזאת.

רעב תבואות פרק ד' עבר הירדן, גר הארץ

שמות הנזכרים במקום אחר .

דמות גלעד (דברים ד' ט"ג). נקראת ג"כ רמה (מלכים ב' ה' כ"ט). לפי דעתי הוא המבצר הנקרא בליע "קאלאת אלראבאת" על ראש הר גבוה הנראה למרחקים והיא אחת מנקודות הגבוהות הר גלעד והוא סמוך לעיר "אג'לון" (עיין עגלון) לצפון "ואדי זארקי" הוא נחל יבוק בערך שעה וחצי מול עיר שכם* (עיין מסכת סבות ט' ע"ב). בהרי יבוק מאיב"י (עיין מקומו) בערי חלק בני יוסף) נראה מבצר הנ"ל בצד צפונית מזרחית .

קמון (שופטים י' ה'). למזרח הירדן על פני בית שאן כמו ה' שעות מעט דרומי וקוראין לו "קומימא". (כפו"ס*). אבל כרמים (שם י"א ל"ג). בזמן אייזעביום כפר 6 מיל (ב' שעות ובי חומש) מפילאדעלפיא (היא רבת בני עמון) וסביכותיה כרמים הרבה לכן שמו כרמים, ע"כ. וכעת לא נודע. וכבר כתבתי לעיל שלדרום "הספיא" נמצא כפר א' הנקרא "אפיל קרום" ואומרים שהוא אבל כרמים, ומעות הוא כי אבל כרמים בארץ גלעד תכונתה לא בהר הלבנון. וידוע שכל חלק עבר הירדן נקרא ונכלל בימי קדם בשם ארץ ערב (אראביא) ולפי דעתי היא היא אבל ערב הנזכר במסכת פסחים דף ע"ב ע"א. (עיין בסמוך ארץ טוב בהג"ה).

ארץ טוב (שם י"א ג'). ירושלמי שביעית פ"ו [ה"א] זו סוסיתא. וכבר כתבתי לעיל בשם סוסיתא שהיא עיר חיפוס. ומצאתי בספריהם שתכונתה היתה על שפת דרומית מזרחית ים כנרת ורחוק מטבריא בערך ב' שעות. וכל מחוז ההוא נקרא ארץ טוב (ויושביה קורא הוסיפון "טובאני", מככ"י א' ה' י"ג) והיא א' מערי דעצאפאליים¹ .

* כבר העירונו למעלה עמוד ר"ע כי יש מהחוקרים שמאחדים אותה עם העיר סאלמי עיין שם. וגם אפשר לאחזקה עם המקום הנקרא הימון.

** פרק י"א בתוצאותנו עמוד ש"י.

¹ בזונן ממשלת הרומיים צארץ (מזמן הורדוס ואילך) כנולאים ל' ערים צארץ אשר לוב יושביה אינם מזכירי ישראל המה כ"א רוומיים

תבואות פרק ד' ענב היידין, גר הארץ רעג

יבש גלעד (שם כ"א ח'). מול בית שאן די שעות מירדן הכפר יאבים על שפת ואדי יאבים הנופל בירדן למזרח מחוז גיינין (עין גנים) והוא לצפון אגילון (עיינ עגלון). בתרון (שמואל ב' ב' כ"ט). קוראין לו אלאחרון לדרום מחנים (כפו"פ*). כעת לא נודע.

שמות הנזכרים בדברי חז"ל.

גדר (ר"ה דף כ"ג ע"ב. סנהדרין דף ק"ח ע"א בלועה דגדר. עירובין דף ס"א ע"א בני גדר ובני חמתן. בתוספתא דטהרות סוף פ"ח חצר בית גדי וחמתן צ"ל בית גדר). כעת חרב וקוראים לו בל"ע יאזקיש**). סמוך לשפת נחל ירמוך, וחרבות גדולות סביבותיה אישר משם יצאו מים חמים. וז"ל כפו"פ**). גדר על ההרים הגבוהים, ואם תרצה לודת אל הערבה תרד אל בקעת המים החמים ופניך לים כנרת והיא בקעה עמוקה כתחום שבת וחמתן

יונים ושאר גויי הארצות. ואף שרחוקים זה מזה כל יושביה בקשר א' צחוקותיהם ונושפטיהם כעיר א' והם נקראים דעלחפאלים ר"ל עשרה עיירות. ואלו הן: דחסק. פילדעלפיא. ראפאלא (חכונתו סמוך לעשתרות קרנים, עיינ מכז"א' ה' ל"ז). בית שאן. גדר. חיפוס (סוסיתא), דיאן (לא נודע). פעללחאס (סמוך לגדר). גארלזאס (נקרא צל"ע "ג'ארלז" למזרח "קאללחאס אלרלזלחאס" כששה שעות ונמלחות שם חרבות גדולות עד מאוד כחרבות חמור וצעל זיק). קאללעלחאס (קנת). ויש חוששים ליש (קיסאריא פיליפי). צית גוצרין. כפר למח. כפר קרנים. אצילא. צלחלכעל (כעת אציל וחרבותיה על שפת נחל ירמוך לפוכית מזרחית צעדך ג' שעות, ואולי הוא אצל ערצ הכזכר צמכת פסחים דף ע"ז ע"א כי גם חכונת זאת צלחך ערצ). והנה מלחנו שצמקומוח אלה ישבו גויס הרצה וזה סנקרא צירושלמי חרץ טוב טפטורה מועשר. רצי החיר צית שאן צית גוצרין כפר למח לפי שהחזיקו זהם הגויס כמו שכתצתי לעיל.

* בפרק י"א בתוצאותנו עמוד שי"א.

** שמה העתיק לא נשכח כליל, והדועים שבכביבותיה קוראים אותה גם

בשמה העתיק "גדר".

*** פרק י" בתוצאותנו עמוד קצ"ב וקצ"ג והמחבר דלג על המאמרים

שאינם נוגעים להענין.

רעד תבואות פרק ד' עבר הירדן; גר הארץ

למטה סמוך אל החמים וקוראים לה "אלחמי" והיא עשויה כעין אכסדרה עגולה כלומר אותה בקעה כאלפים אמה פתוחה למערב, והירמוך נכנס לתוכה לדרומה מן המזרח, ובא מן הגולן בין ההרים והבקעה היא לצפון גדר תחת החומה ובריכות החמים הם לצפון הבקעה, וכמטחוי קשת למערב נפגשים עם ירמוך, יורדים אל הירדן לכמו שעה ודומה זה אל שער או אל פתח וגדר שם בנין וענין מופלא מאוד, אומרים יש הוא היה עיר עיג ומשם יצא לישראל למלחמה עכ"ל. הארכתי בזה לפי שכעת לא נשאר שם כ"א החרבות לדעת המציאות שהיתה בימי קדם (ירושלמי ערלה פ"א [ה"ב] חרוב גרודה צ"ל גדרה).

כפר עקביה (ירושלמי סוף נזיר [ה"ג]). עד היום למזרח דרומית ים כנרת בדרך דמשק עין עקבי" ויחאן עקבי". גם נמצא כפר עקביה לדרום צפת ושם סמוך להכפר קבור אדמון ועקביה בן מהללאל.

רגב (מנחות דף פ"ה ע"ב). כעת לא נודעת עיר זאת כ"א "ואדי רג'ב" (רגב) במחוז עגלון. ומצאתי בדברי אייזעביוס שעיר רגב 15 מיל (6 שעות) למערב (ר"ל מעצ"פ) "גראזא" עכ"ל (עיין לעיל בסמוך בשם דעצאפאליס). שמעתי שבספרי הכותיים הם השומרונים בעיר שכם במקום חבל ארגב כתוב רגב בלא א'. מגדל גדר. תענית דף ב' ע"א מעשה שנא ר"א בר"ש ממגדל גדוד (ובנ"א מצאתי עדר ושניהם אינם נכונים וצ"ל גדר) מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הנהר (ובנ"א מצאתי שפת הים וכן הוא במסכת דרך ארץ ושניהם נכונים או על שפת ים כנרת או על שפת הירדן או הירמוך כי שלשתם סמוכים). ובלתי ספק תכונת מגדל גדר סמוך לעיר גדר הנזכר וכעת לא נודע.

עגלון. עיין בתשוי מהריט"ץ ר' יום טוב צהלון סימן רי"ו. ומזכח מדבריו שבזמנו שנת ש"ל (עיין בחלק ב' מעיר צפת ת"ו) ישבו בה מבני עמינו. כעת היא עיר קטנה ברגלי הר

(* בהש"ס החדשים כבר תוקן זה.)

תבואות פרק ד' ענב הירדן, גד הארץ רעה

"קאלאת אלראבאת" הנזכר לעיל וקוראין לו "אגילון" (עגלון). ושם נחל א' הנקרא יואדי אגילון גם "ואדי רג'יב" (רגב) הנופל לירדן. מכוור (תרגום יעזר). אולי עיר מצוערום (לשע) שהזכיר יוסיפון נקראת על שם מכוור, שתכונת קלרעא סמוך להרי יעזר. תכונת חלק גד.

הנה מצאנו ראינו תכונת ערי גד עד סמוך לים כנרת. ולפי דעתי הנחל ירמוך הוא המגביל בין גד ובין מנשה, וכפי הנראה שגם בצד המזרח שכל מה שהוא כנגד חלק זה דהיינו מנחל הירדן לדרום יעזר (שהוא מגביל בין ראובן ובין גד כמו שכתבתי לעיל) עד נחל ירמוך היה לגד, כי כן כתוב בדב"ה י"א וכו' גד לנגדם ישבו בארץ הבשן עד סלכה. וכן הביא הילקוט בפרישת וזאת הברכה בפסוק ברוך מרחיב גה, מלמד שתחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח עכ"ל (עיין רש"י). והנה הרי גלעד (ארץ גלעד) מתפשטים לצד מזרח עד מישור חוראן, וחלק זה הוא בנחלת מנשה כמו שכתוב (הדברים ג' י"ג) ויתר הגלעד וגו' נתתי לחצי שבט המנשה.

נשלם ביאור חלק גד
הלא תשמעו הלא הוגד.

מנשה.

כבר כתבתי לעיל חבלי מנשה והערים אשר נודעים בארץ הזאת, ואזכיר עוד מה שלא כתבתי לעיל. עשתרות קרנים (כראשית י"ד ה'). זכרתי לעיל דעת החוקרים. ורבינו סעה"ג מתרגם "אלצנמין", והיא העיר הנקראת עד היום "צאנאמעין" דרומית מערבית דמשק* בערך מהלך 12

* גם בנוסף הישמרני כתוב צונאמין במקום עשתרות קרנים והיא רחוקה 28 סמאות אנגליות לדרום דמשק ועומדת על דרך האורחה ההולכת למכה. גם אפשר לאחדה עם המקום הנקרא "תל עשתרא" אשר הגהו יותר צפוני מהקודם.

רעו תבואות סוק ד' עבר הירדן, מנשה הארץ

שעות למזרח "קאנייטרא" (עיין קנת בערי תחום עולי כבל). ולפי דעתי היא הנזכרת במכבי' א' ה' כ"ו במבצרי ארץ גלעד. חלמיש. (איכה רבתי דף ס"ט בפסוק צוה ה' חלמיש לנזה). דאיתי בספריהם שעיר "צנמין" (גם נקראת סלמין) היא עיר חלמיש ובי שמות אלה לה.

נוה (שם). תוכפתא דשביעית פ"ד בתהום נוי. מדרש קהלת דף פ"ח ר' פלמי דנוה. מדרש רות דף מ"ט ר' שילה דנוה). נקראת בימי קדם ניניוי ועד היום נודעה בשמה כן. 6 שעות מצנמין הג"ל בדרך בית שאן בהר חרמון (עיין אמנה) לדמשק למזרח "תל אלפראס".

שוקמזי (יב"ע פרשת מסעי בגבולי הארץ). למזרח ים כנרת כמהלך יום לצפון מערבית "דראא" (אדרעי) העיר "שיקמוסקין" היא שוקמזי (עיין לעיל בגבולי הארץ).

בשכר (שבת קל"ט ע"א). לפי דעתי הוא בסגר של ערבייא (איכה רבתי בפסוק גדר בעדי) כי כבר כתבתי שעבר הירדן נקרא ערב ערבייא. ומצאתי ביוסיפון קדמוניות 5, 6, 13. בסגא בארץ גלעד שם נהרג יונתן מכבי'. וכספר מכבי' א' י"ג כ"ג נזכר שנהרג בעיר בסנאמא. והיא בסגא והיא בסגר והיא בשכר. תכונת חלק מנשה כבר מבואר בדברי שכתבתי לעיל בשם בשן וגו'.

נשלם ביאור חלק מנשה
כפלים לתושיה ודע כי ישה.

נציבי שלמה (מלכים א' ד').

בהר אפרים כבר כתבתי תכונתו לעיל פ"ב.

מקץ שעלבים בית שמש ואילון בית חנן.

בהעתקת היונית של 72 נמצא במקום מקץ—מכמש. ואינה נראה, כי מכמש רחוק משעלבים שהוא במחוז שומרון (עיין שעלבים), וכעת לא נודע מקץ. בית שמש היא עיר שמש

תבואות פרק ד' נציבי שלמה הארץ רעז

(עיר דן) הנזכר בגנול יהודה ובנימין. בית חנן. אולי הוא "בית עוני" (כמו חוני) לדרום "עין קיני" (עין מקומו *).

ארבות, שכה, ארץ חסר(שמואל ב' כ"ג ל"ה פערי הארביז). לפי דעתי ארבות הוא כפר ראבותיא" דרמ"ז ליקולאת שוני" (כרבה דבר סנגורא) בערך חצי שעה ולמערכ ים כנרת בערך שעה א', ולדרום הכפר יורד "ואדי ראבותיא" (**). וחפר הוא גת חפר למזרח צפוני. שכה אולי שיחין או שיחי (כפר שיחי) נקרא על שם שכה דקרא ותכונתו במחוז צפוני ושלשתן בחלק זבולון. נפת דאר בחלק מנשה בצד הים.

תענך ומגדו וגו'. כבר כתבתי תכונתם והם בחלק מנשה המערבי ומהם בחלק יששכר. רמות גלעד וגו'.

באשר ובעלות. לפי דעתי בעלות הוא בעל גד (ליש). ובעלות ר"ל ובעלות, ב' של באשר שייד גם לבעלות. ושמות הנזכרים עוד ידועים הם.

ויש לדקדק לא מצאנו בכל המקומות אלה אף עיר א' שהיתה בחלק יהודה, ולמה לא היה לשלמה נציב א' בארץ יהודה ארץ גדולה ורחבת ידים?

ונראה לי לישב בדוחק בדרך דרוש שדורשין כן כונת הפסוק (פסוק י"ט) ונציב א' אשר בארץ יהודה וישראל רבים וגו' כאלו מחובר בארץ עם יהודה ר"ל בארץ יהודה (**). וישראל רבים

(* יותר נכון לאחדה עם הכפר בית אנאן, הרחוק 8 פרסאות והצי סירושלם בהדרך הישן ההולכת לגמון.)

(**) את העיר ארבות אפשר לאחד עם הכפר ארוב הסמוך להמעין הנודע "עין ארוב" באמצע הדרך (בערך) ההולך מירושלם חברונה, ואשר שם תעמידנה הענלות להנמש. ואם אמנם בי לפי דעת המחבר יחסר הוא גת חפר הסמוך לטבריא לא יתכן האיהוד הזה. אך כבר העירונו למעלה כי רוב החוקרים מסכימים כי חפר ונת חפר הם שני מקומות נפרדים, ושכה נודעת עד היום שהיא לדרום חברון, ויכול איפוא להיות כי הנציב ישב בארבות ולסקודתו סרו המחוזות שכה וחפר (שתכונתה לא נודעה עדיין) אך בכ"ז לא נהלטה זהותו של המקום הזה.

(***) גם בדרך דרוש אי אפשר לאמר זהו כי לפי"ו יהיו נציבי שלמה י"ג, ובפסוק ז' בחוב ולשלמה שנים עשר נציבים. אולם לפי הערותנו הקודמת על תבנות מקום ארבות אין כל מקום לקישיהו זאהו כי בעיר ארבות ישב הנציב של ארץ יהודה.

רעה תבואות פרק ד' נציבי שלמה הארץ

דוא ראשית הענין. כמו שדורשין בפסוק במספר ארבעים אצל
מכות. אף שבמספר הוא סוף הפסוק וארבעים הוא ראשית פסוק
אחר, עם כל זה מחברין ודורשין, כן הדבר ונציב א' בארץ יהודה.
ולפי הפשט באמת הנציב אשר בארץ ד'ל בעיר אשר יושב
שלמה והיא ירושלים שהיא בארץ יהודה.

מ"ח ערי הלויים (יהושע כ"א).

ליהודה ושמעון מ' ואלה שמותן חברון לבנה יתיר
אשתמוע חלון דביר עין יוטה בית שמש (ובדה"א ו' הוסיף
עשן וחסר עין ויוטה).

ונחקור איזהו מהם בחלק יהודה ואיזהו בחלק שמעון.
לפי מה שכתבתי לעיל במקומו הלך חוט הגבול של חלק
שמעון מצפון עיר מולדה צפונה דרך יתיר ואשתמוע (ולבנה)
ומשם מערבה (קצת צפונה) עד הכפר בעילין שהוא בעלת נאר
או בעל. והנה לפי זה נמצא יתיר ואשתמוע ולבנה חלון ודביר
(ואדי דיביר) בחלק שמעון. ועין ועשן הם נזכרים מפורש בערי
שמעון. וא"כ לא נשארו לבני יהודה כ"א חברון ויוטה ובית שמש¹).

¹ ובזה נראה לי לפרש לשון ונדרש רצה פ' ל"ח צקדר ויחי
שהוא כמאמר ווסגר וכמעט כלל הצנה וז"ל צפסוק ואפילס צישראל
זה שצטו של שמעון הדא אמרה רובן של עניים משצט שמעון היו
אמר ר"ת אע"ג דלנו ונפרשין ואומרין והערים אשר תחנו מאחזת
צני ישראל ששה עיר ואת מגרשהן כולם (כ"א רוצם) משל שמעון
היו עכ"ל. הלל לשון זה פלא והפלא חליצה לומר שכונת המדרש
שערי המקלט היו רוצם או כולם צחלק שמעון. הלל ידענו שאף
גם א' לא היה לשמעון כבודע לכל קורא, ואין אחריו צראיות
מהפסוקים. ועוד לשון הפסוקים שהציא המדרש לא כמלא כן. לכן
נראה לי שהמדרש לא הציא כ"א ראשית הפסוק של ריך לענינו. והנה
מתחיל צפסוק והערים אשר תחנו מאחזת צני ישראל וז"ל
וגו' והוא סוף הפסוק מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעטו. אכן

תבואות פירק די ערי הלויים הארץ רעמ

זכספר הישר (דברי הימים) סוף ספר יהושע נזכר שנקבר שמעון בעיר ימנדה אשר נתנה לבני שמעון ויהי מגרש העיר לבני לוי עכ"ל. ולא זכיתי לדעת איזהו מערי הלויים חלק שמעון מכונה בשם מנדה.

לבנימין ד': גבעון, גבעי, ענתות, עלמוץ, כנר בארתים במקומם.

לאפרים ד': שכם, גזר, קבצים, (ונדה"י [א' ו' ג"נ] נקראת יקמעם) ולא נודע תכונת קבצים (* או יקמעם לאפרים. בית חורון, לא ידענו אם הוא העליון או התחתון.

לדן ד': אלתקא, גבתון, אילון, גת רימון. מצאתי בדברי אייזעביום ישנת רימון 12 מיל (4 שעות וד' חומש) מכית נוברין בדרך לוד. וכעת לא נודע.

למנשה ד': תענך, גת רימון (כדה"י [שם שם ג"ה] ענר ובלעם) וכבר כתבתי במקומו שלשי דעתי גת רמון היא הדר רימון עיין שם. גלן, בעשתרה (כדה"י [שם שם ג"ו] עשתרות) היא עשתרות קרנים.

הלשון שהציא א"כ ששה עיר ואת מנרטיהם זה ודאי טעות המפחיק כי לא נמלא פסוק זה ול"ל ארבעים ושמונה פיר ואת מנרטיהם. והנה כונת המדרש היא מאחר שזוהי ה' מלת הדצ תרצו וגו' וא"כ יהיה מערי הלויים (שהם מ"ח צלירוף ו' ערי הנוקלט) מעטים צחלק שמעון ויותר מכולן צחלק יהודה שהוא הגדול שצכל השצטים, ולפי הנראה כהפוך הוא שמלחנו ו' (או ז') צחלק שמון וז' (או ג') צחלק יהודה. וא"כ מלחנו רוצם משל שמעון (לא רוצם של מ"ח שהוא כ"ה) ר"ל ע"פ חלוקת השצטים יגיע לשמעון רוצ ויותר ממה שהגיע לכל א' וא' כי לא לקח גם א' מכל השצטים ו' או ז' ערי לויים כ"א שמעון וכונת רוצם ר"ל יותר מכל א' וא'. וזוהי ידענו כונת המדרש..

(* החקירות החדשות יחפצו לקבוע את מקומה בהמקום הנקרא כהיום תל אלקבוים אשר בין מבמש וירושלם.

רפ תבואות פרק ד' ערי הלוי הארץ

ליששכר ד' : קישון (בדה"י [שם שם נ"ז] קדש), דברתי ירמות (בדה"י [שם שם נ"ח] ראמות) עיין במקומו שלפי דעתי ירמות רמות הוא רמה רמתים צופים בהר אפרים שמתפשט גם בחלק יששכר, עיין גנים (בדה"י [שם] ענם).

לאיזר ד' : משאל, עבדון, חלקת, רחוב, (ובדה"י [שם שם נ"ט וס'] משל עבדון חוקק רחוב). כבר כתבתי עבדון היא עבדון עיר אשר, וחוקק (חלקת) אינו חקק עיר גבול נפתלי כמו שכתבתי לעיל. ורחוב לא ידענו איזהו הוא כי באשר נמצאים ב' רחוב.

לנפתלי ג' : קדש, חמת דאר, היא עיר חמתן (טבריא) הנזכרת במסכת מגילה דף ו' ע"א, עיין שם, (ובדה"י [שם שם ס"א] חמון), קרתן (בדה"י [שם שם] קריתים) לא זכיתי לדעת.

לזבולון ד' : יקנעם, קרתה, דמנה, נהלל, (בדה"י [שם שם ס"ב] רימונו ותבור ב' לבד). כבר כתבתי שנראה לי שרימון המתואר עיר זבולון היא רימונו היא דמנה (ויקנעם ונהלל ידוע תכונתם כמ"ש במקומם). א"כ מוכח שקרתה היא עיר תבור שנזכר בערי יששכר, וידוע שהר תבור נחשב לשניהם ליששכר ולזבולון. ובספרי מלחמת הנצרים בארץ מצאתי שעיר יקריתא' 8 מיל⁸ (8 שעה וחמש) מקיסרין פאליסטיניא. ואין זאת עיר קרתה הנזכרת.

לראובן ד' : בצר (תיביע כותירין עיין מקומו), יהצה, קדמות, מיפעת¹. מיפעת לא נודע.

לגד ד' : רמות בגלעד, מחנים, חשבון, יעזר. גם זה ראיה שתחומי השבטים נכנסים זה בזה, והערים אשר על הגבול נמנים ונחשבים פעם לזה ופעם לזה כי חשבון עיר בני ראובן וכאן נמנה בכלל ערי גד.

נשלם פרק ד' עבר הירדן המזרחי

משכיל להימן האזרחי.

(1) צספרים הישנים לא נזכרים בצספר יהושע ד' חלה כ"ח צד"ה. וצספרים שלנו החדשים כצר הוסיפום. (צתנ"ך הקטן אשר לפני דפוס חנוירישה משנת טל"ג ונלחתי לרצב חלה. אכן במקראות גדולות אשר לפני משנת טע"ז לא נזכרים). עיין צרד"ק שם.

